

ISTORIE
CONTEMPORANĂ

Lucian Boia, născut în București la 1 februarie 1944, este profesor la Facultatea de Istorie a Universității din București. Opera sa, întinsă și variată, cuprinde numeroase titluri apărute în România și în Franța, precum și traduceri în engleză, germană și în alte limbi. Preocupat îndeosebi de istoria ideilor și a imaginarului, s-a remarcat atât prin lucrări teoretice privitoare la istorie (*Jocul cu trecutul. Istoria între adevăr și ficțiune*) și la imaginar (*Pentru o istorie a imaginarului*), cât și prin investigarea consecventă a unei largi game de mitologii (de la viața extraterestră și sfârșitul lumii până la comunism, naționalism și democrație). A adus, de asemenea, noi interpretări privitoare la istoria Occidentului, a Franței și a Germaniei. În 1997, lucrarea sa *Istorie și mit în conștiința românească* a stârnit senzație și a rămas de atunci un punct de reper în redefinirea istoriei naționale.

Volume publicate la Humanitas:

Istorie și mit în conștiința românească (1997, 2000, 2002, 2006, 2010, 2011)

Jocul cu trecutul. Istoria între adevăr și ficțiune (1998, 2002, 2008)

Două secole de mitologie națională (1999, 2005, 2011)

Mitologia științifică a comunismului (1999, 2005, 2011)

Sfârșitul lumii. O istorie fără sfârșit (1999, 2007)

Pentru o istorie a imaginarului (2000, 2006)

România, țară de frontieră a Europei (2002, 2005, 2007)

Mitul democrației (2003)

Între inger și fiară. Mitul omului diferit din Antichitate până în zilele noastre (2004, 2011)

Jules Verne. Paradoxurile unui mit (2005)

Omul și clima. Teorii, scenarii, psihoze (2005)

Tinerețe fără bătrânețe. Imaginarul longevității din Antichitate până astăzi (2006)

Occidentul. O interpretare istorică (2007)

Napoleon III cel neiubit (2008)

„Germanofili”. *Elita intelectuală românească în anii Primului Război Mondial* (2009, 2010)

Franța, hegemonie sau declin? (2010)

Tragedia Germaniei: 1914–1945 (2010)

Capcanele istoriei. Elita intelectuală românească între 1930 și 1950 (2011)

Istoriile mele. Eugen Stancu în dialog cu Lucian Boia (2012)

Explorarea imaginară a spațiului (2012)

De ce este România altfel? (2012)

Eugen Brote (1850–1912). Destinul frânt al unui luptător național (2013)

Sfârșitul Occidentului? Spre lumea de mâine (2013)

Balcic. Micul paradis al României Mari (2014)

Primul Război Mondial. Controverse, paradoxuri, reinterpretări (2014)

DOSARELE SECRETE ALE AGENTULUI ANTON

PETRU COMARNESCU ÎN ARHIVELE SECURITĂȚII

Selecție, introducere și comentariu de

LUCIAN BOIA

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Seria „Istorie contemporană“ este coordonată de
Cristian Vasile și Vladimir Tismăneanu

Redactor: Adina Săucan
Coperta: Ioana Nedelcu
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
DTP: Andreea Dobreci, Dan Dulgheru

Tipărit la Accent Print – Suceava

© HUMANITAS, 2014

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

BOIA, LUCIAN

Dosarele secrete ale agentului Anton:

Petru Comarnescu în arhivele Securității /

ed.: Lucian Boia. – București: Humanitas, 2014

ISBN 978-973-50-4455-8

I. Boia, Lucian (ed.)

351.746.1(498)

EDITURA HUMANITAS

Piața Presei Libere 1, 013701 București, România

tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51

www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro

Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro

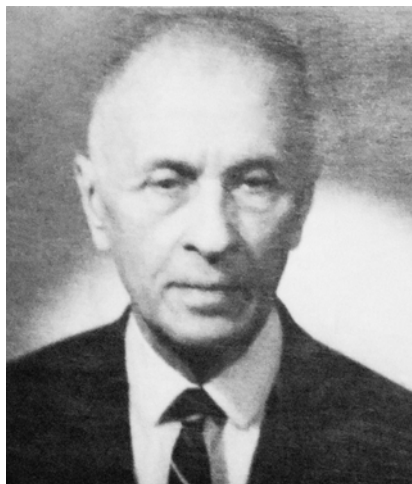
Comenzi telefonice: 0372 743 382; 0723 684 194

Sumar

<i>Vieți paralele: Petru Comarnescu și agentul Anton</i>	7
Notă asupra ediției	19
I. Grupul Oprescu	21
II. Cazul Andricu.	33
III. Recrutarea (nu prea reușită) a lui Andrei Cădere	47
IV. Revoluția din Ungaria	67
V. Alexandru Rosetti	105
VI. Ionel Jianu	119
VII. Portrete de artiști.	129
VIII. Câțiva scriitori	153
IX. Un cutremur literar: dezertarea lui Petru Dumitriu.	173
X. „Amicii Statelor Unite“	197
XI. Cum se spionează un atașat militar	213
XII. Tineri americani în România	231
XIII. Tentative de recuperare: Cioran, Eliade, Vulcănescu	275
Dicționar (selectiv) de personaje	287

Notă asupra ediției

Am selectat în acest volum doar o mică parte din notele informative ale agentului Anton. Toate sunt extrase din cele șase volume aflate în Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității (ACNSAS), sub cota R 330218 (un al șaptelea volum cuprinde documente ulterioare morții lui Petru Comarnescu), cu excepția unuia singur preluat din dosarul lui Andrei Cădere, cota R 310067. Pentru fiecare document, am indicat volumul și filele. Împărțirea pe capitole, cu comentariile respective (evidențiate în litere cursive), notele și dicționarul de personaje aparțin îngrijitorului ediției.

Chipurile lui Petru Comarnescu,
la tinerețe, maturitate
și spre sfârșitul vieții.
(Fotografii obținute
prin amabilitatea
domnului Fabian Anton)

I
Grupul Oprescu

Nicăieri informările agentului Anton nu se împletesc în asemenea măsură cu interesele (și frustrările) lui Petru Comanescu ca în cazul a ceea ce el numește „grupul Oprescu“. Este „establishmentul“ criticii și istoriei artelor, domeniu în care el însuși se simte marginalizat de cei care ocupă poziții recunoscute oficial. Pentru George Oprescu nu are decât cuvinte disprețuitoare. În fapt, patronul „grupului“ (academician, profesor, director al Institutului de Istoria Artei), în ciuda carențelor de rafinament și originalitate, avea o certă competență în domeniu și, în plus, știa să-i pună pe ceilalți la treabă. „Anton“ nu pare a-l agrea decât pe Eugen Schileru; lui Ion Frunzetti îi recunoaște inteligența și cultura, dar îi desființează caracterul. Cât privește pe Remus Niculescu, îl detestă, pur și simplu, iar notele informative se prezintă în consecință.

17 mai 1958

NOTĂ

Colaboratorii academicianului G. Oprescu sunt numeroși, deoarece Institutul de Istoria Artei de pe lângă Academia R.P.R.

are 3–4 secții (arta plastică, arta feudală, arta populară, secția de teatru și muzică) în afară de cei cu care colaborează la Muzeul de Artă al R.P.R. și la catedra de Istoria Artei de la Institutul de Arte Plastice N. Grigorescu. Aceia cu care colaborează mai îndeaproape, care sunt „oamenii săi“ și îi plasează peste tot sunt:

1. Mircea Popescu, director adjunct al Institutului de Istoria Artei și director adjunct al Galeriei Naționale a Muzeului de Artă, urmând a deveni director acolo, odată cu pensionarea pictorului Marius Bunescu. Mircea Popescu este de asemenea membru în colegiul revistei *Arta plastică*, unde mai înainte a fost și redactor. Om în vârstă de 35 de ani, Mircea Popescu a studiat mai întâi lingvistica, apoi s-a specializat în istoria artelor. Este un om conștiincios, care citește și asimilează, dar destul de încet. Nu are o inteligență deosebită și nici finețe de critic. Este serios, dar destul de comod și aceasta explică de ce Institutul publică atât de puține lucrări și totul merge într-un ritm penibil (în opt ani nu au fost capabili să scoată o istorie a artelor, manuale etc.). Mircea Popescu este mai orientat ideologic decât ceilalți și mai principial în articolele de critică, nu prea prețuite de artiști din pricina lipsei lui de pătrundere specifică a fenomenului artistic, neputinței lui de a deosebi valorile de la primele manifestări. Mai curând istoric decât critic, Mircea Popescu se pregătește pentru a continua activitatea istorică și organizatorică a Institutului și a Muzeului, după retragerea sau moartea lui Oprescu. Va fi un om conștiincios, dar cu rezultate mediocre. Nu are nimic din entuziasmul criticului și din calitatea de animator pe care trebuie să o aibă un conducător de instituție culturală. Politicește, este mai orientat, precum am spus, dar se ferește de a accentua în puținele lucrări ce le publică bazele materialiste ale artei, explicațiile social-economice. A călătorit în U.R.S.S., Germania, acum va pleca la Paris, în jurul datei de 1 iunie, împreună

cu acad. G. Oprescu. Fiu de învățător, el are un frate ziarist, N. Popescu, care a lucrat la *Universul* după 23 august 1944. Mircea Popescu este căsătorit.

2. Remus Niculescu este cercetător, șef de secție la Institutul de Istoria Artei și șeful secției de stampe al bibliotecii Academiei R.P.R. Are vreo 30 de ani, recent s-a căsătorit a doua oară cu o doamnă Gărdescu din fosta aristocrație olteană [...]. Remus Niculescu este extrem de ambițios și îngâmfat la culme. Ca istoric a dovedit un spirit mai ascuțit, mai pătrunzător, rigoare în metoda istorică burgheză, strângând date și corelându-le din punct de vedere cronologic, găsind date noi cu privire la viața și activitatea unor pictori. El nu are însă cunoștinți marxist-leniniste, nu aplică metoda cu adevărat științifică, nu judecă dialectic. Și aceasta nu pentru că nu ar putea, ci pentru că refuză sistematic orice referință la concepțiile regimului actual, situându-se de fapt pe pozițiile istoriei și criticii burgheze. Oprescu îl crede cel mai inteligent și mai serios dintre colaboratorii săi și având un spirit sectar. Remus Niculescu este acela care îi lucrează pe ceilalți istorici și critici, pentru a impune supremația grupului Oprescu. Niculescu uneltește, face combinații, atacă pe ceilalți, întărâtându-l pe Oprescu, el însuși dornic de supremație, monopolism etc. Un colaborator mai mărunț, Barbu Brezianu, care a făcut și el noi descoperiri din activitatea lui Grigorescu (picturile bisericii de la Pucheni), spune că Niculescu este „geniul rău“ al academicianului Oprescu. Oprescu și Niculescu, care scriu împreună o dezvoltată monografie asupra pictorului N. Grigorescu, au fost furioși că Brezianu a făcut descoperirea de la biserica din Pucheni și i-au spus că ei au fost înaintea lui acolo, văzând că biserica a fost pictată de Grigorescu și că descoperirea lui nu înseamnă nimic. Aceasta după ce acad. Oțetea a lăudat în presă descoperirea lui Brezianu. La E.S.P.L.A., unde Remus Niculescu este, împreună cu Oprescu, membru în consiliul artistic, Niculescu are

o atitudine negativă, torpilând pe cât poate tot ce nu este scris de grupul Oprescu, venind chiar cu ideea ca monografiile despre artiștii universali să nu mai fie scrise de români (care nu au putut vizita muzeele din Occident) ci să se publice traduceri. Ei au torpilat multe cărți, făcând ca Editura pentru Literatură și Artă să nu publice o istorie a artelor, plănuită mai de mult, iar acum văzând că istoria artelor a lui Oprescu nu poate fi retipărită (din pricina falselor perspective și a greșitei metode, incompatibilă cu știința marxist-leninistă) au venit cu propunerea ca E.S.P.L.A. să editeze... istoria artelor pe care vor să o scrie cei din grupul Oprescu, dându-și seama de grava lor carență și lenevia lor. Oprescu împreună cu Niculescu defăimează tot ce nu-i scris de membrii grupului lor, au pus diferite piedici lucrărilor de la E.S.P.L.A. și Editura în Limbi Străine (unde Oprescu este în consiliu) ale lui Jianu, Comarnescu, Beneș, Blazian, etc. Așa cum mai înainte, Oprescu a dus luptă de denigrare, înlăturare a unor istorici ca I.D. Ștefănescu, A. Naum, O.W. Cisek, Al. Tzigara-Samurçaș, acum grupul Oprescu sabotează, torpilează, defăimează tot ce nu aparține grupului lor. Virgil Vătășianu, profesor de istoria artelor la Universitatea din Cluj, are predat de doi ani la Editura Academiei un volum de Istoria Artei Feudale și apariția acestui volum este amânată prin grija lui Oprescu. Vătășianu este un om de știință foarte serios, are studii mult mai temeinice decât cei din grupul Oprescu și nu reușește să se facă publicat. La fel, tinerii istorici P. Oprea și Dan Giurăscu și mulți alții, revoltați pe monopolismul grupului Oprescu. Remus Niculescu nu ascunde ura sa împotriva celorlalți istorici și critici și varsă venin la ședințele Institutului, încitând și mai rău pe Oprescu, care are mentalitate de faraon, iar Remus de vice-faraon.

Remus Niculescu a fost trimis acum doi ani la Haga, la congresul Rembrandt, iar recent la Paris. Nu a scris nici un rând despre cele văzute în Occident, pentru că el nu cola-

borează la „presa comunistă“ și se ferește de orice colaborare cu ideile marxist-leniniste. El se declară „istoric“ și studiază doar trecutul, ferindu-se de a judeca trecutul de pe poziția marxist-leninistă. Faima ce i-o întrețin cei din grupul Oprescu constituie dovada că în fond tot grupul este nemarxist, ca să nu zicem chiar anti-marxist. Sunt însă mari oportuniști, care profită cu vârf și îndesat de binefacerile regimului, dând în schimb atât de puțin și de dubios. Articolele din *Lupta de Clasă* și *Contemporanul* semnate de Oprescu au fost scrise în urma unor îndelungi dezbateri cu Mircea Popescu și Remus Niculescu și cred că chiar la redactare aceștia au avut o contribuție directă. Au profitat de creditul făcut pentru a-și plasa urile, lucrăturile și tendința de supremație, arhicunoscute în lumea artelor.

3. Theodor Enescu, cercetător la Institut și subșef la secția de stampe a bibliotecii Academiei R.P.R., prieten și mai ales discipol al lui Remus Niculescu, este pe aceeași poziție de oportunist și, deși are posibilități de istoric și critic, scrie rar și numai lucruri din trecut. Theodor Enescu are 30–33 de ani și un caracter la fel de urât ca și Niculescu, fiind avid de a parveni, lucrând pe ceilalți și pregătindu-se a fi adjunctul lui Remus Niculescu în viitor, la conducerea Institutului.

4. Ion Frunzetti, cercetător-șef de secție la Institutul de Istoria Artelor, este un om de talent, cu frumoasă cultură, este și poet, traducător, muncește mult, dar fărâmițat. El și cu Eugen Schilleru¹ sunt oamenii cei mai de calitate dintre membrii grupului Oprescu, dar din păcate și Frunzetti este setos de putere, monopolist (deține conducerea paginii plastice a Contemporanului, rubrica plastică de la radio și televiziune etc.). Deși oportunist și cam capricios în aprecierile sale critice, Frunzetti cunoaște ideologia marxist-leninistă și o aplică într-o măsură oarecare, ca și Mircea

1. Mai frecvent, numele apare în forma Schileru; am păstrat totuși ortografia din text.

Popescu și Schilleru, spre deosebire de ceilalți ostili în fond acestei ideologii, dar mascând mai mult sau mai puțin acest fapt. Frunzetti este invidios, cam veninos, ca majoritatea colaboratorilor lui Oprescu. În sinea lui îl detestă pe Oprescu, știind cât de mediocru, vulgar, lipsit de finețe critică și cunoștințe temeinice este Oprescu, dar supunându-se în fața lui, pentru a-l critica în culise. Oprescu se poartă grosolan, tiranic, arbitrar cu colaboratorii săi, care înghit multe umilinți. Între ei îl critică pe Oprescu, dar în afară fac corp cu el pentru că au multe de profitat și mari speranțe de a-l continua în viitor în numeroasele sale posturi și demnități. Frunzetti a fost legionar, dar se pare că pentru a-și ascunde o picătură de sânge evreiesc, pe care o invocă sau o neagă după împrejurări, spunând că ruda aceea era când prin alianță, când de sânge. Frunzetti a fost atașat cultural la Belgrad în timpul când acad. Tudor Vianu a fost ministru acolo, deci prin 1946–1947. Acolo se pare că ar fi prins Frunzetti un spion, anti-titoist și anti-comunist, care lucra la legație și sustrăgea lucrările spre a le copia noaptea. Frunzetti venind să lucreze într-o noapte la legație a constatat lipsa unor rapoarte, sustrasese pentru noapte de către traducătorul-funcționar sârb, care ar fi fost spion. Aceasta o spune el și nu știu cât este de adevărată.

Ion Frunzetti, împreună cu Schilleru, sunt considerați cei mai buni critici din grupul Oprescu, și artiștii pe aceștia și pe Jianu și Comarnescu îi socot mai valoroși. Unii îl prețuiesc de asemenea și pe Argintescu-Amza și pe V. Beneș, deci dintre cele șase nume de critici cu prestigiu în rândul artiștilor numai doi fac parte din grupul Oprescu iar în acest grup nu ei sunt cei mai favorizați și susținuți. Recent, Frunzetti a fost adus de Oprescu la catedra de la Institutul de Arte Plastice N. Grigorescu, iar concursul a fost amânat (pentru două conferințe) ca Frunzetti și Schilleru să fie numiți definitiv, iar Jianu să fie scos (nu face parte